

Віктор Ємельянов, Валентин Коновальчук

РОЗВИТОК АГРОНОМІЇ НА НІЖИНЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується діяльність Ніжинського земства в галузі агрономії у Ніжинському повіті на рубежі XIX-XX ст.

Ключові слова: губернські земські збори, економічний відділ, Ніжинські земські збори, агроном, показові поля.

Посада агронома при Ніжинських повітових земських зборах з'явилася в 1895 році. Проте довгий час з різних причин вона залишалася вакантною. І тільки через п'ять років в наших краях з'явився справжній агроном. Це збіглося з початком створення сільськогосподарської організації в Чернігівській губернії.

На засіданні губернських земських зборів 1901 року заслуховувалась доповідь губернського уповноваженого по сільськогосподарській частині А. Р. Черепова, в якій були викладені основні напрями розвитку майбутньої сільськогосподарської організації: «... 1) Посилення особового складу економічного відділу при Чернігівській Земській Управі за рахунок прийняття сюди на службу агронома з вищою сільськогосподарською освітою. 2) Проводити не менш 4-х разів на рік загальні збори Губернської Економічної Ради з обов'язковою участю голів Повітових Земських Зборів, членів їх економічних рад і повітових земських агрономів. 3) Зважаючи на велике значення для губернії економічної і сільськогосподарської діяльності окремих повітів, виникає необхідність з боку Губернських Земських Зборів надавати їм постійну матеріальну допомогу, щоб вони поліпили за бажання діяльність їх економічних відділів шляхом посилення особового складу, запрошення повітових агрономів та інших фахівців з сільськогосподарської частини. 4) Встановити практичний і найбільш правильний зв'язок земської агрономічної організації із земським громадським середовищем з метою проведення в життя агрономічної допомоги населенню, необхідно також потурбуватися про створення на місцях дорадчих і старанних органів для полегшення роботи земств. Такі заходи могли бути проведені в життя місцевими громадськими силами. Сільськогосподарські товариства могли стати найбільш бажаними і необхідними складовими частинами загальногубернської сільськогосподарської організації. Необхідно також влаштувати з'їзди завідуючих сільськогосподарськими складами за участю агрономів. Розробляти проекти сільськогосподарських дослідних установ у південній частині губернії, а також необхідно створити структуру повітових агрономів з їх щорічними з'їздами»¹.

У системі повітової агрономічної організації велику роль відігравав економічний відділ, створений при Ніжинських земських зборах 27 вересня 1900 року. До його складу увійшли видатні земські діячі Ніжинщини Руссо де Живон, А.І. Гржимайло, М. М. Лилеев, Н.Н. Ентин, Н.Н. Висоцький, С. Д. Синдаревський, Н.Н. Самчевський, К.Є. Троцина². Практична діяльність цього відділу включала в себе: 1) Обговорення і розробку низки запитань, що висувуються місцевим сільськогосподарським життям. 2) Попереднє обговорення внесених управою доповідей сільськогосподарського та економічного характеру і подачу свого бачення для представлення земським зборам.

© Ємельянов Віктор Миколайович – завідувач історичного відділу Ніжинського краєзнавчого музею, відмінник освіти України.

© Коновальчук Валентин Юрійович – заступник директора Броварської ЗОШ І-ІІІ ст. № 9, відмінник освіти України.

3) Повний контроль над діяльністю агронома, починаючи із запрошення його на роботу. Йому давалися доручення, і усі розроблені агрономом проекти подавалися в управу для затвердження. Сам він в цій управі завідував економічним відділом, і в його безпосередні обов'язки входили: «...Рекомендація і впровадження найбільш відповідних для місцевого ґрунту знарядь обробки, а також для обробки лугів. Для цього необхідно влаштовувати конкурсні випробування вказаних знарядь і дослідження способів їх виготовлення в місцевих умовах. Введення в селянське і приватне господарство осінньої оранки і весняного боронування за узгодженням з власниками. Демонстрація добрив, які є під рукою і доступні селянам. Сортування насіння машинами, постановка колективних дослідів, розширення мереж пробних ділянок у приватних господарствах. При цьому він повинен вирішувати такі завдання: пропаганда нових сортів хліба, нових сортів городніх овочів, сільськогосподарських рослин, застосування різних форм обробки ґрунту і так далі». У це «далі» входили: «захист урожаю від шкідників, відродження лугів, які абсолютно зvierодніли, систематичне зміцнення ярів, пісків. Необхідно також проводити дослідження умов підйому скотарства, кустарних промислів, влаштування місцевих виставок. Проводити наукові консультації серед господарів»³.

Серед усього цього калейдоскопа обов'язків повітового агронома на перше місце виходила організація показових полів. Цій проблемі було присвячено спеціальне засідання Ніжинських повітових зборів, що відбулося у вересні 1901 року. Після тривалих дебатів було прийнято рішення, що дало значний поштовх розвитку мережі зразкових полів на Ніжинщині:

«Ці поля не вимагають особливих витрат, спеціальних засобів, за винятком купівлі мінеральних добрив, коли бажано перевірити їх вплив на рослини. Показові ділянки зазвичай влаштовуються приватними власниками в невеликих розмірах і служать для перевірки різних питань по землеробству, служачи наочним посібником із способу господарювання для місцевого населення. Експерименти, на перших порах, на цих полях не проводити, оскільки невдачі можуть перешкодити справі. Тому показуються тільки ті культури, які дають переконливу віддачу. Демонструються не лише технічні прийоми ведення землеробства по поліпшенню посівів, але і з'ясовується значення сівозміни в місцевих умовах. Це сприятиме не лише підвищенню врожайності, але й поліпшенню складу ґрунту і очищенню землі від усяких бур'янів. Наскільки доцільне влаштування подібних полів, видно з порівняння врожайності, отримуваної на цих полях, із селянськими, де практикуються звичайні прийоми господарювання. Слід встановити премію для селянських господарств, які діють згідно із вказівками сільськогосподарської Ради, і, таким чином, притягнути до влаштування показових полів селянське населення. Вигідна сторона – Земство є керівником показових полів, позбавляючись від різного роду господарських комбінацій з устаткування і найму робочої сили, з іншого боку, хазяїн свого поля в турботах про свої вигоди, поза сумнівом, почне стимулювати свою працю з більшою віддачею, ніж це можна чекати від найманої роботи.

Невигідна сторона – господарства через різні причини можуть ухилятися від цього напрямку і навіть припиняти свої зобов'язання, не довівши своє господарство до наочного показового результату. Необхідно повідомити населення про те, що господарства, котрі виконали зобов'язання, згідно з вказівками Управи, отримають премію по закінченні року – в перший рік – 10 крб., у другий – 15 крб., у третій – 20 руб. і в четвертий – 25 крб.

Можна сподіватися, що зразок поля в м. Ніжині дасть місцеве технічне училище, і це буде четверте показове поле. Три вже діють у кількох інших напрямках, що дає можливість надалі зробити оцінку того або іншого напрямку».

Про практичний результат діяльності земства в цьому напрямі свідчать звіти місцевого агронома Яблонського. Ось один з них за 1906 рік: «Нинішньої весни були поставлені дослідні на зразкових полях села Володькова Дівиця по врожайності різних сортів вівса, кормового буряка і картоплі. Ці поля були оброблені сільськогосподарськими машинами»⁴.

Отриманий урожай перевищив усі очікування. Наприклад, буряків напівцукрових із 120 десятин було зібрано 2200 пудів. Поступово селянство Ніжинського повіту по-

чало переконуватися у перевазі передових методів господарювання на своїх ділянках, а усе це вело до збільшення практичного і кінцевого результату існування зразкових полів. У 1905–1907 роках на Ніжинщині був великий неврожай, але навіть у ці важкі часи селянська сім'я з 5 чоловік була забезпечена 20 пудами хліба, в той час, коли голодний пайок становив 18 пудів. І навіть коли ціна на пуд хліба знову зросла до 1 руб. 40 коп., загрози голоду не було. У цей важкий момент губернські земські збори виділили на розвиток сільського господарства Ніжинського повіту 25000 рублів.⁵

У 1915 році, в умовах війни, кількість зразкових полів різко зросла, але через два роки вони повністю припинили своє існування.

1. Отдел обеспечения сохранности документов Государственного архива Черниговской области в г. Нежине, ф.-342, оп.-1, дел.1262, стр. 34.

2. Отдел обеспечения сохранности документов Государственного архива Черниговской области в г. Нежине, ф.-342, оп.-1, дел.1259, стр. 32.

3. Отдел обеспечения сохранности документов Государственного архива Черниговской области в г. Нежине, ф.-342, оп.-1, стр. 450.

4. Отдел обеспечения сохранности документов Государственного архива Черниговской области в г. Нежине, ф.-342, оп.-1, дел. 1265, стр. 154.

5. Журнал Нежинского Уездного Земского Собрания, 1907 г. – Нежин, 1907 г. – Стр. 135.

В статье исследуется деятельность Нежинского земства в области агрономии в Нежинском уезде на рубеже XIX-XX вв.

Ключевые слова: губернское земское собрание, экономический отдел, Нежинское уездное собрание, агроном, показательные поля.

In this article we analyze the agronomic activity of Nizhyn zemstvo in Nizhyn district at the turn of XIX-XX centuries.

Keywords: Province Assembly of the Land, economic department, Nizhyn Assembly of the Land, agronomist, model fields.

